

УДК 342.724+341.321(471)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2024/2.128-4>

Тетяна ГЕРАСИМОВА¹, студ.
ORCID ID: 0009-0007-6981
e-mail: tanagerasimovaya@gmail.com

Ангеліна МЕЛЬНИК¹, студ.
ORCID ID: 0009-0006-7963-0559
e-mail: anhelinamelnik2308@gmail.com

Олег ГУЗІЙ¹, студ.
ORCID ID: 0009-0009-3662-613X
e-mail: guziyoleg3@gmail.com

Леонід ТИСАК¹, студ.
ORCID ID: 0009-0003-3846-2067
e-mail: tysakgroup6@gmail.com

Анастасія ЗАХАРЧУК¹, студ.
ORCID ID: 0009-0007-5138-4349
e-mail: zaharcuknasta90@gmail.com

Анастасія ВЕРЕЩАГІНА¹, студ.
ORCID ID: 0009-0001-0688-018X
e-mail: averesagina4@gmail.com

¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА "КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА": ПРАВОВІ ПІДҐРУНТЯ, ДОТРИМАННЯ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ РЕЗОНАНС

Вступ. Проаналізовано правові обставини розірвання договору, укладеного Національним заповідником "Києво-Печерська лавра" та Українською православною церквою Московського патріархату. Досліджено міжнародний резонанс справи. Оцінено ступінь втручання держави в справу церкви й обмеження свободи віросповідання в умовах воєнного стану. На основі документів, що встановлюють правові відносини між Українською православною церквою Московського патріархату та Національним заповідником "Києво-Печерська лавра", проаналізовано позиції та інтереси всіх сторін – учасників справи.

Методи. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження були застосовані такі методи: формально-юридичний для дослідження правових норм у законах України й указах Президента України, аналізу змісту правових норм у договорі оренди Києво-Печерської лаври та статуту УПЦ; метод аналізу для дослідження положень Конституції та законодавства України, зокрема положень воєнного часу; метод синтезу для поєднання окремих чинників і правових позицій різних державних органів та громадських організацій, а також для формування єдиної цілісної позиції колективу авторів щодо питання законності розірвання договору, визначення меж втручання держави в дотримання свободи віросповідання; діалектичний метод для дослідження розв'язку відносин між УПЦ і різними державними органами; соціологічний метод для дослідження ставлення громадян та інших осіб до справи; германевтичний метод для роз'яснення нормативно-правової бази вивчених документів, виданих і затверджених учасниками справи; метод правової семіотики для вивчення окремих понять і принципів, застосованих у державних нормативно-правових актах і документах УПЦ.

Результати. Отримано результати, які свідчать проти Української православної церкви Московського патріархату. Діяльність державних органів та їхні рішення дозволяють чітко простежити перебіг подій навколо Національного заповідника "Києво-Печерська лавра".

Висновки. У результаті дослідження зроблено такі висновки: після прийняття указу про обмеження діяльності на території України релігійних організацій, афілійованих із країною-агресором, УПЦ намагалася змінити положення своїх установчих документів, декларуючи незалежність від Російської православної церкви. Однак релігієзнавча експертиза ДЕСС і численні дії священників УПЦ свідчать про наявність канонічного й майнового зв'язку між УПЦ та РПЦ. Розірвання договору про оренду УПЦ приміщень Києво-Печерської лаври ініційовано державними органами України на законних підставах. Застосовані до прихожан і священників УПЦ обмеження є обґрунтованими й відповідають умовам воєнного стану та не є свідченням надмірного втручання держави у свободу віросповідання. Наявність міжнародного резонансу щодо цієї справи пояснюється залученням до інформаційної кампанії широкої мережі російських і проросійських інфоресурсів, які часто маніпулюють думками осіб, які не обізнані у правових підставах справи чи є недостатньо юридично досвідченими.

Ключові слова: Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП), Національний заповідник "Києво-Печерська лавра", свобода віросповідання, воєнний стан, межі втручання держави у свободу віросповідання.

Вступ

Актуальність дослідження. Кожна релігійна організація є юридичною особою, яка повинна мати свій статут і бути зареєстрованою у встановленому законом порядку (Піддубна, 2005). Разом із тим величезний вплив таких організацій на суспільство може призвести до масштабних міжконфесійних конфліктів, порушення прав вірян, а участь у політичному житті, зокрема агітаційна діяльність, – до катастрофічних наслідків, що вимагає створення державного механізму обмеження їхньої

діяльності. Зусилля для забезпечення правомірності й розв'язання цих питань невпинно зіштовхуються зі складністю релігійних і соціокультурних інтересів, вимагаючи від держави компромісу.

Національний заповідник "Києво-Печерська лавра" – це архітектурний шедевр України, правовий статус якого заслуговує на ретельне юридичне вивчення і аналіз. Заснована в XI столітті святими Антонієм і Феодосієм Печерськими, Києво-Печерська лавра історично визначалася як духовний і культурний центр, місце народження

© Герасимова Тетяна, Мельник Ангеліна, Гузій Олег, Тисак Леонід, Захарчук Анастасія, Верещагіна Анастасія, 2024

та збереження духовної спадщини, розвитку державно-правової думки України тощо.

У цій статті ми розглянемо аспекти правового статусу Києво-Печерської лаври, законність перебування в її приміщеннях релігійних організацій Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП), Православної церкви України (ПЦУ), ступінь втручання держави й реакцію незалежних медіа на конфлікт між ними. Чи є розірвання в односторонньому порядку Договору "Про безоплатне користування релігійною організацією культовими будівлями та іншим майном, що є державною власністю" № 2 від 19 липня 2013 року правомірним?

Загалом, питання існування Московського патріархату в Лаврі глибоко хвилює громадськість і відображає важливі аспекти сучасної релігійної та політичної ситуації в Україні.

Об'єктом дослідження є правовідносини, пов'язані з визначенням статусу УПЦ, законністю розірвання договору оренди Національного заповідника "Києво-Печерська лавра" та УПЦ, реакцією на ці події інформаційних ресурсів.

Метою дослідження є визначення законності розірвання договору оренди з Національним заповідником "Києво-Печерська лавра", дотримання свободи віросповідання в Україні в умовах воєнного стану та реакція на ці питання інформаційних ресурсів. Для досягнення мети поставлені такі **завдання**: установлення наявності чи відсутності афіліації УПЦ із державою-агресором та її релігійними організаціями; визначення законності розірвання договору про оренду УПЦ приміщень Києво-Печерської лаври; установлення меж втручання держави до здійснення свободи віросповідання під час воєнного стану, доречність і обґрунтованість такої діяльності; аналіз міжнародного резонансу щодо цієї справи.

Методи

Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження були застосовані такі методи: формально-юридичний для дослідження правових норм у законах України й указах Президента України, аналізу змісту правових норм у договорі оренди "Про безоплатне користування релігійною організацією культовими будівлями та іншим майном, що є державною власністю" № 2 від 19 липня 2013 року Києво-Печерської лаври та статуту УПЦ; метод аналізу для дослідження положень Конституції та законодавства України, зокрема положень воєнного часу; метод синтезу для поєднання окремих чинників і правових позицій різних державних органів та громадських організацій для формування єдиної цілісної позиції колективу авторів щодо питання законності розірвання договору, визначення меж втручання держави в дотримання свободи віросповідання; діалектичний метод для дослідження розвитку відносин між УПЦ і різними державними органами; соціологічний метод для дослідження ставлення громадян та інших осіб до справи; германевтичний метод для роз'яснення нормативно-правової бази вивчених документів, виданих і затверджених учасниками справи; метод правової семіотики для вивчення окремих понять і принципів, застосованих у державних нормативно-правових актах і документах УПЦ.

Результати

Президент України Володимир Зеленський підписав Указ № 820/2022 "Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України", який почав діяти ще від 1 грудня 2022 року й у якому йшлося про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". 1 грудня 2022 року Рада національної безпеки і оборони (РНБО), згідно із затвердженим указом, доручила уряду внести в двомісячний термін на розгляд Верховної Ради України законо-

проект щодо унеможливлення діяльності в Україні афілійованих із центрами впливу в Російській Федерації релігійних організацій. Поняття афілійованої особи як фізичної або юридичної сторони, яка здатна впливати на діяльність інших юридичних або фізичних осіб, не визначене. Зазначені у згаданому указі поняття "центр впливу" та "афіліація" не живаються і не тлумачаться у законодавстві.

Спиралою на чинні статuti й акти УПЦ, а саме Постанову Собору Української православної церкви від 27 травня 2022 року щодо зв'язку її з Московським патріархатом (Постанова Собору ..., 2022), декларується її сепарація від Російської православної церкви (РПЦ). Зокрема, вводяться такі зміни: митрополит УПЦ обирається єпископатою церкви, синод УПЦ самостійно вибирає і призначає єпископів та відділяється від синоду РПЦ, предстоятель УПЦ обирається єпископатою церкви, проголошується відмова від російської позиції щодо війни в Україні. Ці зміни мають свідчити про невідповідність УПЦ до дефініції "особа, афілійована з російською релігійною організацією". Оскільки Кабінет Міністрів України видав постанову від 27 травня 2022 року № 634 "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану", у якій йдеться, що при оголошенні воєнного стану державні договори оренди продовжуються автоматично, то УПЦ, задекларувавши свою незалежність від РПЦ, очікувала на продовження оренди.

Застосування Указу "Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)" щодо договору оренди УПЦ МП приміщень Лаври вимагає попередньо чіткого визначення питання її афіліації. Відсутність такого тлумачення може призвести до подання позову до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо неправомірності розриву договору оренди й порушення права на вільне віросповідання. Аргументація такого позову буде ґрунтуватися на проголошеній у статуті УПЦ її сепарації від РПЦ, а в очах міжнародної спільноти рішення про розірвання договору оренди буде немотивованим, таким, що обмежує права і свободи та шкочить іміджу України як держави, де панують законність і правопорядок.

РНБО доручила Державній службі з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) у двомісячний термін забезпечити проведення релігієзнавчої експертизи "Статуту про управління УПЦ" щодо наявності церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом і, за необхідності, ужити заходи, передбачені законом, і "...наявності правових підстав і дотримання умов користування релігійними організаціями майном, яке перебуває на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника..." (Указ Президента України № 820/2022). Для виконання зазначеного доручення було утворено Міжвідомчу робочу групу від 23 грудня 2022 року з підготовки пропозицій і рекомендацій щодо організації виконання окремих завдань, пов'язаних із діяльністю релігійних організацій в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2022 р. № 1461). Відповідно до вищевказаного указу, державою із застосуванням законних інструментів розпочато розв'язання безпекового питання, спрямованого на позбавлення УПЦ МП впливу на Національний заповідник "Києво-Печерська лавра", а саме володіння та користування його спорудами. Цьому сприяло закінчення 29 березня 2023 року терміну договору оренди Національного заповідника "Києво-Печерська лавра" з УПЦ.

У результаті перевірки призначеною Міністерством культури комісією були викриті такі правопорушення: виявлено самовільну перебудову, добудову, перепла-

нування пам'яток культурної спадщини, деяке майно передано в суборенду 20 стороннім юридичним особам (Суспільне Київ, 2023), хоча за договором оренди, укладеним 19 липня 2013 року, користувач (УПЦ) зобов'язувався не передавати без дозволу державної установи майно третім особам (Текст договору ..., 2018). Також у пункті 3.5 Договору зазначається зобов'язання користувача "...забезпечувати збереження майна, здійснювати його поточний ремонт та утримувати його у належному санітарному, протипожежному та технічному стані".

Висновки міжвідомчої групи засвідчили використання майна в неналежному стані та, як наслідок, недотримання зобов'язань користувача.

У частині 3 ст. 651 Цивільного кодексу України (Цивільний кодекс України, 2024) зазначено, що "...у разі односторонньої відмови від договору в повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є, відповідно, розірваним або зміненим...". У пункті 8.1 Договору УПЦ від 19.07.2013 р. передбачається таке: "...договір може бути розірвано Державною установою в односторонньому порядку в разі виявлення нею нецільового використання майна або його утримання у неналежному стані після відповідного попередження..." (Текст договору, 2018).

Міністерство культури виконало цю умову, адже попередження (вих. № 04-24/222) було надіслано 10.03.2023 р., і в ньому зазначалося про нецільове використання майна й утримання його в неналежному стані (Міністерство культури та інформаційної політики України, 2023).

30 березня 2023 року рішенням уряду втратило чинність розпорядження часів президентства Віктора Януковича про передачу в безоплатне користування УПЦ МП будівель і споруд Києво-Печерської лаври.

З пояснювальної записки до проекту Постанови Верховної Ради України "Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо передачі в безоплатне користування комплексів споруд Почаївської Успенської лаври та Києво-Печерської лаври Православній церкві України": "Протягом багатьох років провідні українські духовні та історичні святині – Почаївська Успенська та Києво-Печерська лаври – монополюють використовуються Московським патріархатом, який, попри зміни у статуті, залишається частиною Російської православної церкви (РПЦ). Нинішня діяльність чи бездіяльність найвищих органів церковної влади та управління УПЦ свідчить про те, що УПЦ продовжує перебувати відносно РПЦ у відносинах підпорядкування. Вона не діє як самостійна (автокефальна) церква і не проголошує власної самостійності (автокефалії). Жодних документів чи дій, які б свідчили про трансформацію УПЦ у самостійну відносно РПЦ релігійну організацію, не виявлено" (Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України, 2022).

Релігієзнавча експертиза змін до установчих документів УПЦ, проведена ДЕСС, засвідчила цілісність церковно-канонічного зв'язку Української православної церкви із Російською православною церквою; відносини УПЦ із РПЦ не є відносинами однієї самостійної (автокефальної) церкви з іншою самостійною автокефальною церквою; УПЦ не має статусу автономної церкви, який би визнавався іншими церквами, а отже, за канонічним правом УПЦ є структурним підрозділом РПЦ, що має окремі права самостійного утворення без власної канонічної суб'єктності; вона не діє як самостійна (автокефальна) церква і не проголошує власної самостійності (автокефалії) (Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, 2022.)

Фактично УПЦ МП продовжує перебувати в підпорядкуванні РПЦ МП, яка підтримує Російську Федерацію у

розв'язанні війни з Україною. РПЦ МП є фактично міністерством пропаганди РФ, отже, УПЦ як підпорядкована їй структура має реалізовувати широку кампанію з інформаційної пропаганди задля поширення проросійських настроїв серед українського населення. Така діяльність порушує ст. 37 Конституції України (28.06.1996). Крім того, 20 серпня 2022 року чинний митрополит УПЦ Онуфрій зустрівся з російськими військовополоненими в Києво-Печерській лаврі. Він провів з окупантами спільну молитву та благословив тих, хто прийшов на нашу землю вбивати українців і знищувати нас як націю: "Треба знайти слово любові, яке могло б змусити замовкнути гармати, зупинити ракети. Ми хочемо, щоб був мир. Наша УПЦ робила все, щоб російський та український народи жили в мирі, злагоді та любові. Вийшло так, як вийшло" (Зустріч митрополита Онуфрія з російськими військовополоненими, 2022). При цьому відсутня публічна інформація про те, що митрополит Онуфрій приділяє увагу захисникам України, відвідує спільні молитви на підтримку захисників Української держави чи поранених у госпітальях, що не піддається розумінню в сучасних умовах.

УПЦ звернулося до господарського суду м. Києва щодо правомірності розірвання договору про оренду. Господарський суд м. Києва рішенням від 30.03.2023 відмовив у позові Свято-Успенської Києво-Печерської лаври / чоловічого монастиря / Української православної церкви до Національного заповідника "Києво-Печерська лавра" і підтвердив правомірність розірвання Договору № 2 від 19 липня 2013 року в односторонньому порядку як за чинним законодавством, так і за умовами Договору (Ухвала Господарського суду міста Києва, 2023).

Міжнародний резонанс. Головна претензія тих, хто мало обізнаний щодо релігійної ситуації в Україні, полягає в тому, що вони вважають, начебто виселення УПЦ МП із Лаври й заборона її діяльності означають повну заборону православ'я, що є порушенням свободи віросповідання (Quora, 2023). Цю ідею активно використовують люди з антиукраїнськими поглядами з метою посилення інформаційної війни проти України, а також на шкоду її іміджу.

Натомість це докорінно неправильно. Православна церква існувала впродовж усієї української історії і часто була осередком боротьби українців проти національних утисків.

Україна є однією з релігійно найтолерантніших держав Європи, адже на її теренах діє більше 35000 релігійних організацій. Українські церкви не обмежуються ПЦУ або УПЦ МП, наприклад, потужною релігійною громадою є Українська греко-католицька церква (УГКЦ) (Релігійно-інформаційна служба України, 2024).

У свою чергу, РПЦ часто займає категоричну й нетолерантну позицію щодо інших церков. Наприклад, у 1992 р. вона оголосила анафему прихильникам Української православної церкви Київського патріархату, 28 грудня 2018 р. синод РПЦ не визнав створення Православної церкви України, а також ухвалив звернутися до інших помісних православних церков із закликом не визнавати ПЦУ (Tsvietkova, 2020), що свідчить про навмисне розпалювання релігійної ворожнечі.

Останніми роками кількість прихильників УПЦ МП стрімко зменшується: якщо в січні 2019 р. за опитуваннями, які були проведені соціологічними компаніями (SOCIS, KMIC, "Центр Разумкова"), біля 70,7 % українців назвали себе православними, а серед них більшість (43,9 %) ідентифікували себе з ПЦУ, 15,2 % – з УПЦ МП (Соціальне опитування, 2019), то вже в січні 2023 року 69 % вважали себе православними, з яких 41 % належали до ПЦУ й лише 4 % — до УПЦ МП (Соціальне опитування, 2023).

Отже, православ'я є важливою частиною української культури, менталітету та історії, про його заборону навіть не йдеться. Обмеження діяльності УПЦ відбувається не через релігійні чинники, а через її політичну діяльність, яка є забороненою для релігійних організацій. Інше ж є маніпуляцією агресора.

Російські, білоруські, а також окремі українські інтернет-ресурси, пов'язані з РФ, висвітлюють інформацію навколо Лаври у вигідному для УПЦ і Кремля ракурсі. У своїх інформаційних джерелах вони використовують такі терміни, які дозволяють маніпулювати людьми, що не є досвідченими в юриспруденції, надають проблемі іншого забарвлення. Наведемо приклад заголовка статті: "Чи виженуть УПЦ з Києво-Печерської лаври" (BBC News Україна, 2023). У зазначеному випадку вживання слова "виженуть" викривляє зміст правовідносин, адже розірвання договору оренди є безперечним правом власника. Тут ми бачимо маніпуляцію зі сторони УПЦ МП із приводу того, що слова "виселення" та "виженуть" використовуються з насадженням думки, що Києво-Печерська лавра є власністю УПЦ, хоча насправді йдеться про орендні відносини. УПЦ МП про її виселення з Лаври пише: "Як за радянської влади" (Українська правда, 2023), натякаючи на репресії проти церкви, що відбувалися за авторитарної радянської влади, намагаючись таким чином провести паралелі та звинуватити українську владу в тоталітаризмі.

Чи спостерігається надмірне втручання держави у свободу совісті та віросповідання в Україні в умовах воєнного стану? Указ Президента України № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" обмежує конституційне право, надане ст. 39, яка дає громадянам право на мирні збори, мітинги й демонстрації, отже, мітинги вірян, організовані УПЦ МП, порушують цей Указ і громадський порядок. Учасники таких заворушень перешкоджають виконанню Указу, а також робочій групі з перевірки наявності правових підстав і дотримання умов користування релігійними організаціями майном, затримують виконання Наказу "Про повернення культурних цінностей Національному заповіднику "Києво-Печерська лавра" від 30.06.2023 № 04-07/71.

Спираючись на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція про ..., 2021), а саме ст. 9 "Свобода думки, совісті і релігії", яка також надає право на свободу релігії і зазначає, що обмеження цього права можливе у випадку порушення громадської безпеки, Указ "Про введення воєнного стану в Україні" припиняє чинність статей Конституції 30–34, 38, 39, 41–44, 53, а дії прихильників УПЦ МП та її священників, які провокують і організують такі дії, порушують цей Указ. Діяльність вірян і священників УПЦ МП перешкоджає діяльності робочої групи та виконанню прийнятих судових рішень із цього питання. Також організацією своїх мітингів УПЦ МП порушує ст. 35 Конституції України, яка зазначає, що кожен має право на свободу віросповідання, але можливе обмеження цього права, якщо така свобода загрожує громадському порядку. Мітинги вірян УПЦ МП можуть кваліфікуватися саме таким чином. Отже, можемо бачити в діях прихильників УПЦ МП ознаки порушення ст. 35 Конституції України, а також правових норм воєнного стану.

Повертаючись до Указу "Про введення воєнного стану в Україні", маємо згадати ст. 8 пункт 9, який чітко зазначає, що громадські організації, чия діяльність спрямована на порушення суверенітету й територіальної цілісності держави і пропаганду війни, будуть заборонені.

24 лютого 2022 року Російська Федерація перейшла до повномасштабної війни з Україною, застосовуючи не тільки військові інструменти, а й інформаційну пропа-

ганду та кремлівські наративи серед парафіян УПЦ МП: з початку повномасштабної війни Служба безпеки України (СБУ) викрила понад 60 кліриків УПЦ МП, які працювали на РФ (Управління СБ України в Чернігівській області, 2023). Цей факт досить гостро сприймається суспільством, такі вчинки варто розцінювати як участь в інформаційній діяльності та співпраці з державою-агресором. При цьому правоохоронні органи неодноразово затримували священнослужителів УПЦ МП за співпрацю зі спецслужбами Російської Федерації – йдеться про настоятеля Свято-Тихвинського храму Северодонецької єпархії УПЦ МП, який у квітні 2022 року інформував російських окупантів щодо учасників руху опору на території громади. За вказівкою цього колаборанта загарбники викрадали потерпілих та ув'язнювали їх у російських катівнях. Почаївсько-Успенську та Києво-Печерську лаври широко використовують представники УПЦ МП у своїх пропагандистських цілях. Утім, обмеження ворожої пропаганди в усіх сферах нашого життя, у тому числі й релігійної, потребує особливої уваги.

Як один із механізмів впливу на національну безпеку нашої держави ворог застосував найганебніший і найпідступніший елемент інформаційного впливу – вплив на думки громадян через християнську православну церкву, зокрема через УПЦ МП (зараз просто УПЦ), яка має розгалужену систему на території України, використовується керівництвом і спецслужбами країни-агресора для поширення вигідних для них наративів: заперечень військової агресії та злочинів РФ, критики й приниження наших воїнів (не можна замовити службу за здоров'я чи упокій українського воїна), вихвалювання діючих і колишніх керівників і кураторів церкви та країни-агресора, підтвердженням чого є часті зустрічі патріарха Кирила з президентом РФ.

Продовжуючи думку про зв'язок УПЦ МП із нашим сусідом, можемо навести такий аргумент: з метою приховування УПЦ залежності та в'язків із Московським патріархатом було видано новий статут, проведено Собор церкви, вилучено аббревіатуру МП (Московський патріархат). Однак указані заходи юридично не змінили ситуацію, що підтверджено висновком релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української православної церкви (Висновок релігієзнавчої експертизи...) на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом: УПЦ відносно РПЦ має церковно-канонічний зв'язок частини із цілим. Відносини УПЦ із РПЦ не є відносинами однієї самостійної (автокефальної) церкви з іншою самостійною автокефальною церквою. УПЦ також не має статусу автономної церкви, який би визнавався іншими церквами, а отже, з погляду еkleзіології та канонічного права є структурним підрозділом РПЦ, що має окремі права самостійного утворення без власної канонічної суб'єктності.

Згідно з Конституцією та затвердженою Верховною Радою ЄКПЛ, держава не має права юридично переслідувати особу за її віру, приналежність до певної релігійної організації, але таке право надається за порушення релігійними організаціями законів України. Силі структури, такі як СБУ, можуть проводити обшуки й перевірки на певних підставах. Підставами є порушення затверджених під час воєнного стану законів і статей Закону України "Про правовий режим під час воєнного стану". Виходячи із цього, зазначені втручання держави в діяльність УПЦ МП є обґрунтованими, а не надмірними, з урахуванням проголошеного в Україні воєнного стану.

Дискусія і висновки

Аналізуючи велику кількість нормативно-правових актів державних органів, діяльність силових структур та

інших залучених органів, варто наголосити, що посягання на державний суверенітет через залучення релігії та церкви глибоко турбують, а також обурюють суспільство.

Після прийняття указу про обмеження діяльності на території України релігійних організацій, афілійованих із країною-агресором, УПЦ намагалася змінити положення своїх установчих документів, декларуючи незалежність від Російської православної церкви. Однак релігієзнавча експертиза ДЕСС і численні дії священників УПЦ свідчать про наявність канонічного й майнового зв'язку між УПЦ та РПЦ.

Розірвання договору про оренду УПЦ приміщень Києво-Печерської лаври ініційовано державними органами України на законних підставах.

Застосовані до прихожан і священників УПЦ обмеження є обґрунтованими й відповідають умовам воєнного стану, а не є свідченням надмірного втручання держави у свободу віросповідання.

Наявність міжнародного резонансу щодо цієї справи пояснюється залученням до інформаційної кампанії широкого мережі російських і проросійських інфореурсів, які часто маніпулюють думками осіб, які не обізнані щодо правових підстав справи чи недостатньо юридично досвідчені.

Автори вважають, що подальші дослідження зазначеної теми є перспективними. Зокрема, додаткового аналізу потребують нормативні акти судових органів. Також, оскільки досліджувана тема нерозривно пов'язана з розвитком бойових дій, то здається необхідним постійний аналіз порушень законодавства України Українською православною церквою. Хоча Україна є релігійно толерантною, але громадськість не сприймає посягання на незалежність держави у будь-який спосіб.

Внесок авторів: Леонід Тисак – концептуалізація, редактування, методологія та формулювання висновків, написання (оригінальна чернетка); Тетяна Герасимова – аналіз рішень державних органів, аналіз змін у тексті статуту УПЦ; Ангеліна Мельник – аналіз рішень державних органів, аналіз змін у тексті статуту УПЦ; Олег Гузієв – аналіз нормативної бази; Анастасія Захарчук – аналіз джерел, підготовка літератури; Анастасія Верещагіна – аналіз джерел, підготовка літератури.

Подяки, джерела фінансування. Автори висловлюють щирі подяки за сприяння у виконанні роботи й наукове керівництво докторці юридичних наук, доцентці кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ю. В. Цветковій.

Список використаних джерел

- Висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української православної церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом / ДЕСС. ДЕСС. 27.01.2023. <https://dess.gov.ua/vysnovok-relihiiieznachchoi-ekspertyzy-statutu-pro-upravlinnia-ukrainskoi-pravoslavnoi-tserkvy/>
- Зустріч митрополита Онуфрія з російськими військовополоненими. (2022). https://lb.ua/society/2022/08/22/526995_onufriy_zustrivysya_z_polonenimi.html
- Законопроект "Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо передачі в безоплатне користування комплексів споруд Почаївської Успенської лаври та Києво-Печерської лаври Православної Церкви України" від 08.09.2022 р. № 8012. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40437>.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- Конституція України від 28.06.1996 р. <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
- Наказ Національного заповідника "Києво-Печерська лавра" "Про повернення культурних цінностей Національному заповіднику "Києво-Печерська лавра" від 30.06.2023 № 04-07/71. <https://www.facebook.com/kplavra/posts/pfbid02JAX6GweUiWheD3iACU72MCFkLWCPChCd9M54Meh4y5HbfzG7vGTEc8cFekmjgCml>
- Піддубна, В. (2005). Релігійні організації як юридичні особи. *Право України*, 4, 107–109. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8427/1/Piddubna_107_109_.pdf

Суспільне Київ (2023, 06.06.2023). *Комісія Мінкульту перевірила 79 об'єктів Лаври. Від УПЦ МП вимагають звільнити будівлі.* <https://suspline.media/498553-komisija-minkultu-perevirila-79-obektiv-lavri-vid-upc-mp-vimagaut-zvilniti-vsi-budivli/>

Постанова Кабінету міністрів України "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану" від 27.05.2022 р. № 634 : станом на 16 січ. 2024 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Міжвідомчої робочої групи з підготовки пропозицій та рекомендацій щодо організації виконання окремих завдань, пов'язаних з діяльністю релігійних організацій в Україні" від 23 грудня 2022 р. №1461. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1461-2022-п#Text>

Постанова Собору Української православної церкви від 27 травня 2022 року щодо зв'язку її з Московським патріархатом. <https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnya-2022-roku/#2024-01-25>

Соціальне опитування січня 2019 року. Socis. <https://socis.kiev.ua/ua/2019-01/>.

Соціальне опитування січня 2023 року. <https://www.facebook.com/InfoSapiensLLC/posts/630175592447589>.

Текст договору про передачу частини споруд Києво-Печерської лаври в користування УПЦ МП. (2018). *LB.ua*. https://lb.ua/society/2018/12/06/414308_lbua_poluchil_tekst_dogovora.html

Указ Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 р. № 64/2022. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

Указ Президента України "Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України" № 820/2022. <https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097>

Управління СБ України в Чернігівській області. (2023, 4 жовтня). *З початку повномасштабної війни СБУ викрила понад 60 кліриків УПЦ (МП), які працювали на рф* [Оновлення статусу]. https://www.facebook.com/photo.php?fbid=707562368084674&%3Bset=a.296395809201334&%3Btype=3&%3Blocale=uk_UA&%3Bpaipv=0&%3Bbeav=Afaew4Zzp-tSf4tEl8chXKHdINJ6el3ssLQYAM/4Y/HbE1gdGsVt3dFnm-Mnog4FhnVs&%3B_rdr

УПЦ МП про її виселення з Лаври: "Як за радянської влади". *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/10/7392927/>

Ухвала Господарського суду міста Києва від 30.03.2023 № 910/4552/23. <https://opendatabot.ua/court/109840891-ee0a77f5f6e4c/6c1e779e11e9d9e98b>

Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2024 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Чи виженуть УПЦ з Києво-Печерської лаври. Головні сценарії. (2023). *BBC News Україна*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64945122>

Tsvietkova, Y. V. Confessionalization, Symphony, or Democratization? Legal Regulation of State-Church Relations in Ukraine in the Context of Internal and Foreign Conflicts. (2020). *Journal of Law, Religion and State* 2020, V. 8, Is. 1, 62–92, 74–81. <https://ixtheo.de/Record/1729119336>

Quora. (2023, August 21). *Why did the Ukrainian parliament vote to ban the Orthodox Church?* <https://www.quora.com/Why-did-the-Ukrainian-parliament-vote-to-ban-the-Orthodox-Church>

References

- Conclusion of the religious expert examination of the Statute on the Management of the Ukrainian Orthodox Church for the presence of a church-canonical connection with the Moscow Patriarchate / ДЕСС. ДЕСС. 27.01.2023 [in Ukrainian]. <https://dess.gov.ua/vysnovok-relihiiieznachchoi-ekspertyzy-statutu-pro-upravlinnia-ukrainskoi-pravoslavnoi-tserkvy/>
- Metropolitan Onufriy's meeting with Russian prisoners of war. (2022) [in Ukrainian]. https://lb.ua/society/2022/08/22/526995_onufriy_zustrivysya_z_polonenimi.html
- Draft Law "On the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the Cabinet of Ministers of Ukraine on the transfer for free use of the complexes of buildings of the Pochaiv Assumption Lavra and the Kyiv-Pechersk Lavra to the Orthodox Church of Ukraine" dated 08.09.2022 No. 8012 [in Ukrainian]. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40437>
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Council of Europe Convention of 04.11.1950: as of 1 Aug. 2021 [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- Constitution of Ukraine of 28.06.1996 [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
- Order of the National Reserve "Kyiv-Pechersk Lavra" "On the return of cultural values to the National Reserve "Kyiv-Pechersk Lavra" dated 30.06.2023 No. 04-07/71 [in Ukrainian]. <https://www.facebook.com/kplavra/posts/pfbid02JAX6GweUiWheD3iACU72MCFkLWCPChCd9M54Meh4y5HbfzG7vGTEc8cFekmjgCml>
- Piddubna, V. (2005). Religious organizations as legal entities. *Law of Ukraine*, 4, 107–109 [in Ukrainian]. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8427/1/Piddubna_107_109_.pdf
- Suspline Kyiv (2023, 06.06.2023). *The Ministry of Culture Commission inspected 79 objects of the Lavra. The UOC MP is demanded to vacate the buildings* [in Ukrainian]. <https://suspline.media/498553-komisija-minkultu-perevirila-79-obektiv-lavri-vid-upc-mp-vimagaut-zvilniti-vsi-budivli/>
- Resolution of the Ministers of Ukraine "On the peculiarities of leasing state and municipal property during martial law" dated 27.05.2022 No. 634 : as of Jan. 16, 2024 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text>

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the establishment of an Interdepartmental Working Group to prepare proposals and recommendations on organizing the implementation of individual tasks related to the activities of religious organizations in Ukraine" dated 23/12/2022 No 1461 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1461-2022-n#Text>

Resolution of the Council of the Ukrainian Orthodox Church dated May 27, 2022 regarding its connection with the Moscow Patriarchate. [in Ukrainian]. <https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/#2024-01-25>

Social survey January 2019. Socis [in Ukrainian]. <https://socis.kiev.ua/ua/2019-01/>.

Social survey January 2023. [in Ukrainian]. <https://www.facebook.com/InfoSapiensLLC/posts/630175592447589>.

Text of the agreement on the transfer of part of the buildings of the Kyiv Pechersk Lavra for the use of the UOC MP. (2018). *LB.ua* [in Ukrainian]. https://lb.ua/society/2018/12/06/414308_lbua_poluchil_tekst_dogovora.html

Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" dated 02/24/2022 No. 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

Decree of the President of Ukraine "On the implementation of the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine" No. 820/2022 [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097>

Department of the Security Service of Ukraine in Chernihiv region. (2023, October 4). *Since the beginning of the full-scale war, the SBU has exposed more than 60 clerics of the UOC (MP) who worked in the Russian Federation*

[Status update] [in Ukrainian]. https://www.facebook.com/photo.php?fbid/=707562368084674&type=3&set=a.296395809201334&type=3&a/mp%3Blocale=uk-UA&type=3&paipv=0&type=3&beav=Afaew4Zzp-tSf4tnEl8/chKXHDINJ6el3sslQYAM4YHbE1gdGsVt3dFnm-Mnog4FhnVs&type=3B_rdr
UOC MP on its eviction from the Lavra: "As under Soviet rule". *Ukrainian Truth* [in Ukrainian]. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/10/7392927/>
Decision of the Commercial Court of Kyiv City 30.03.2023 № 910/4552/23 [in Ukrainian]. <https://opendatobot.ua/court/109840891-ee/0a77f5ff6e4c6c1e779e11e9d9e98b>

Civil Code of Ukraine : Code of Ukraine dated 16.01.2003 No. 435-IV : as of 1 Jan. 2024 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
Will the UOC be expelled from the Kyiv Pechersk Lavra? Main scenarios. *BBC News Ukraine*. (2023) [in Ukrainian]. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64945122>

Tsvietkova, Y. V. Confessionalization, Symphony, or Democratization? Legal Regulation of State-Church Relations in Ukraine in the Context of Internal and Foreign Conflicts. (2020). *Journal of Law, Religion and State*, V. 8, Is. 1, 62–92, 74–81. <https://ixtheo.de/Record/1729119336>

Quora (2023, August 21). *Why did the Ukrainian parliament vote to ban the Orthodox Church?*. <https://www.quora.com/Why-did-the-Ukrainian-parliament-vote-to-ban-the-Orthodox-Church>.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.03.24

Прорецензовано / Revised: 18.06.24

Схвалено до друку / Accepted: 10.08.24

Tetiana HERASIMOVA¹, Student

ORCID ID: 0009-0007-6981

e-mail: tanagerasimovaya@gmail.com

Anhelina MELNYK¹, Student

ORCID ID: 0009-0006-7963-0559

e-mail: anhelinamelnik2308@gmail.com

Oleg GUZIY¹, Student

ORCID ID: 0009-0009-3662-613X

e-mail: guziyoleg3@gmail.com

Leonid TYSAK¹, Student

ORCID ID: 0009-0003-3846-2067

e-mail: tysakgroup6@gmail.com

Anastasiia ZAKHARCHUK¹, Student

ORCID ID: 0009-0007-5138-4349

e-mail: zaharcuknasta90@gmail.com

Anastasiia VERESHCHAHINA¹, Student

ORCID ID: 0009-0001-0688-018X

e-mail: averesagina4@gmail.com

¹Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TERMINATION OF THE KYIV-PECHERSK LAVRA NATIONAL PRESERVE RENT CONTRACT: LEGAL GROUNDS, FREEDOM OF RELIGION CONSIDERATIONS, AND INTERNATIONAL IMPACT

Background. This article analyses the legal grounds for the termination of the Kyiv-Pechersk Lavra National Preserve rent contract between the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate and the National Preserve "Kyiv-Pechersk Lavra". The article evaluates the degree of interference of the government in the church dealings. On the basis of the documents that regulate the legal affairs between the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate and the National Preserve "Kyiv-Pechersk Lavra", this article gives the analysis of the points of view and interests of all parties involved – an appeal of the contractual parties, the degree of interference of the government and of the potential international resonance.

Methods. Various research methods were employed to achieve the study's objectives. The quantitative legal method was used to analyse legal norms within Ukrainian legislation, including presidential decrees, provisions in the rent contract, and the Ukrainian Orthodox Church's charter. Additionally, the analysis method facilitated the examination of the Constitution and relevant legislation of Ukraine, especially regarding martial law provisions. The synthesis method integrated diverse legal perspectives and government stances to unify the author's research on the legality of contract termination and the extent of government intervention in religious freedom, culminating in a cohesive article.

Results. A thorough study brought results that testify against the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate. State bodies' activities and decisions allow us to clearly follow the course of events surrounding the National Reserve "Kyiv-Pechersk Lavra".

Conclusions. As a result of the study, the following conclusions were made: after the adoption of the presidential decree on restrictions on the activities of religious organizations affiliated with the aggressor country on the territory of Ukraine, the Ukrainian Orthodox Church has tried to declare its independence from the Russian Orthodox Church by changing the texts of its vital documents. However, the examination carried out by the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience and the countless actions of the Ukrainian Orthodox Church's priests clearly indicates the presence of canonical and monetary connections between the Ukrainian Orthodox Church and the Russian Orthodox Church. Termination of the Ukrainian Orthodox Church's contract for the rent of the premises of the Kyiv-Pechersk Lavra was initiated by the state authorities of Ukraine on legal grounds. The restrictions applied to parishioners and priests of the Ukrainian Orthodox Church are justified and correspond to the conditions of martial law and are not evidence of excessive state interference in freedom of religion. The presence of international resonance regarding this case is explained by the involvement in the information campaign of a wide network of Russian and pro-Russian information resources, which often manipulate the opinions of people who are not familiar with the legal grounds of the case or are not legally experienced enough.

Keywords: The Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (UOC MP), the National Preserve "Kyiv-Pechersk Lavra", freedom of religion, martial law, the degree of interference of the government into the freedom of religion.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.